

MUSIQA SAN'ATINING BOLALAR TARBIYASIDAGI O'RNI

Muzafarova Ra'no Xabibullayevna

Toshkent pedagogika kolleji o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa san'ati va ta'lim-tarbiyasi kishidagi insoniy fazilatlarni rivojlantirib, ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat etadigan, insonning ichki olamini boyitadigan, iymon-e'tiqodini, irodasini mustahkamlaydigan, ijodini uyg'otadigan qudratli kuch – ma'naviyatning yuksalishini ta'minlashi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: musiqa, san'at, ijod, bolalar, rivojlantirish, madaniyat, tarbiya, mas'uliyat, mehr-muhabbat, raqs, qo'shiq.

Mustaqil O'zbekistonning kelajagini, ertasini yoshlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Musiqa san'ati insonning yoshligidan unga bevosita va kuchli ta'sir o'tkazib, uning umumiy madaniy rivojida katta o'rin tutadi. Demokratik jamiyat madaniy hayotida yanada kengroq o'rin tutayotgan musiqa kishiga butun hayot davomida uning doimiy hamrohi hisoblanadi. Musiqa yagona san'at bo'lib, inson yuragiga juda chuqur kirib borib, ana shu qalb tug'yonini yorqin ifodalash qudratiga ega. Demak, ajdodlarimizga munosib avlodni tarbiyalashda musiqaning ham munosib o'rni borligi ayni haqiqat, bolani estetik tarbiyalashdek sharaflil ishni to'g'ri yo'lga qo'yish bizga, ya'ni, bo'lajak kadrlar zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Musiqa – estetik tarbiya, demokratik jamiyat kishisini garmonik tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ulkan ishning tarkibiy qismiga aylanmog'i kerak. Bolalar bilan musiqali ish olib borish ayniqsa katta ahamiyat kasb yetadi. Musiqa bola qalbida kuchli emotsional tuyg'u uyg'otadi.

Demak, musiqa san'ati va ta'lim-tarbiyasi kishidagi insoniy fazilatlarni rivojlantirib, ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat etadigan, insonning ichki olamini boyitadigan, iymon-e'tiqodini, irodasini mustahkamlaydigan, ijodini uyg'otadigan qudratli kuch – ma'naviyatning yuksalishini ta'minlaydi. Musiqa yordamida uning badiiy idroki o'sib, hissiyotini yanada boyitib boradi. Bolalarda musiqaviy idrokni o'stirmay, ularning musiqaga mehr-muhabbatini yetarli darajada qiziqitirmay turib, har tomonlama jismoniy boy, ma'naviy va qat'iy ahloqiy sifatlarni tarbiyalab bo'lmaydi.

Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqaviy rivojida kuchli ta'sir o'tkazadi, boshqa ko'nikma va didlarning shakillanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqalididni tarbiyalaydi. Musiqa estetik va ma'naviy kayfiyatning ulkan manbayidir. Musiqaning bola hissiyoti va shakillanishiga, uning mazmunini tushunish va his etishga katta ta'sirini hisobga olganda haqqoniy va voqiylikni to'g'ri aks ettirgan musiqali asardan o'rinli foydalanish alohida o'rin tutadi. Musiqali obrazlar shakillanishining asosiy manbayi tabiat va kishi nutqiga mos kelishiga, atrof-olamdagi go'zallikni idrok yetishiga bevosita bog'liqdir.

Musiqaning bola hissiyoti va intilishiga, mazmuniga va his etishiga katta ta'sirini hisobga olganda, haqqoniy va voqeylikni to'g'ri aks ettirgan musiqali asardan o'rinli foydalanish alohida o'rin tutadi. Musiqiy san'at uchun odamning fikrlash va ifodalash hissiyoti asos bo'lib xizmat qiladi. Musiqa tovush bilan hamohanglik rivojida dastlab nutq va raqs bilan bog'liq bo'lgan edi. Musiqa mehnat harakati ritmi bilan moslashib, bir maqsadga intilayotgan kishilarni bir-birlariga birlashtirishni osonlashtiradi. Nutq ohanglarini, mehnat jarayonlari ritmlari va musiqali ohanglarning umumlashuvi natijasida xalq musiqasi shakllanadi. Xalq san'ati manbalariga asoslangan musiqa hamisha jozibador bo'lib, qalbdagi turli his-hayajonlar uyg'otadi. Shu bilan birga, musiqada tovushlarga va tasviriy holatlarga taqlid qilish hollari bor, ammo masalaning mohiyati bular bilan belgilanmaydi. Musiqali obraz o'zining aniq ko'rinishi bilan bog'liqdir. Mustaqil O'zbekistonning kelajagi, ertangi kun taraqqiyoti egalari bo'lmish bolalarni estetik va ma'naviy boy, tarbiyali shaxs sifatida tarbiyalash muhim masaladir. Bu maqsadni amalga oshirishda musiqaning ham alohida o'rni va o'ziga xos xususiyatlari bor. Maktabgacha tarbiya muassasalarida musiqiy tarbiya — bu bir aniq maqsadga yo'naltirilgan, ya'ni maktabgacha yoshdagi bolani estetik, axloqiy, aqliy rivojini amalga oshirish, bolani shaxs sifatida tarbiyalash, uni dunyoqarashini kengaytirish, o'z iqtidorini namoyon qila olishga, estetik jihatdan musiqani tushunishga, unga ijodkorona yondasha olishga o'rgatishdan iboratdir.

MTT yoshidagi bolalar uchun musiqa mashg'ulotlari, ko'ngil ochish soatlari va barcha musiqiy faoliyatlarida foydalaniladigan, unda ijro etiladigan musiqiy asarlar, jumladan alla, vals, marsh, qo'shiq kabi janrlar bunga yaqqol misol bola oladi. Musiqa shunday san'at turiki, u insonlarni kechinmalari, emotsional hissiyotlari orqali birlashtiradi. Ular orasidagi aloqa vositasiga aylanadi. Bir kompozitor tomonidan yaratilgan musiqa boshqa insonlar qalbidagi turli-tuman kechinmalar uyg'otishining o'zini bir mo'jiza deb atash mumkin. Musiqa tarbiyasi estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. [3]

Inson shaxsini shakllantiruvchi yetakchi omillardan biri — talim-tarbiyadir. Estetik tarbiya esa uning tarkibiy qismi sifatida go'zallikning mohiyati, estetik va axloqiy hissiyotlarning birligi, sanatning xalqchilligi to'g'risidagi talimotga suyanib, o'quvchilarning obektiv dunyo haqidagi bilimini kengaytiradi va chuqurlashtiradi, ijodiy qobiliyatini va isteModini o'stiradi hamda ularda yuksak ma'naviy fazilatlarini tarkib topishiga yordam beradi. Odatda, estetik tarbiyaning maqsadi bolalarda estetik his-tuyg'u va fikrlarni rivojlantirish, go'zallikni ko'ra bilish va ulardan zavqlana olishdan iborat, deb tushuniladi.

Musiqa kayfiyat holatini ifodalashda keng imkoniyatga ega. Inson kayfiyati murakkab hissiyot bolib, u hech narsa bilan boglanmagan. Kayfiyat umumlashgan xususiyatga ega bolib, undan ikkilamchi tomonlar chiqarib tashlanadi va insonning voqelikka bolgan tuyg'u munosabatini belgilaydigan eng muhim tomonlari ajratib olinadi. Musiqaning kuch-qudrati shundaki, u shodlanish, qayg'urish, xayol surish, bardamlik, jasurlik, tushkunlik va shunga o'xshash inson ruhiy holatlarini xususiy va umumiy tarzda o'zaro bogliqlikda, bir-biriga singib ketishida namoyish qila oladi.

O'sib kelayotgan avlod uchun musiqiy tarbiyaning ahamiyatini nihoyatda buyuk ekanligini qadimiy mutafakkirlar alohida urg'u bilan takidlashgan. Kelajak jamiyat a`zosining insoniy va ijobiy fazilatlari aynan bolalikdan boshlab shakllana boradi. Ana shu davrda musiqa ijobiy sifatlarni shakllantiruvchi vosita hisoblangan. Musiqa ashula va raqs tarkibida ham vujudga keladi va keyinchalik badiiy ijodning mustaqil turiga aylanadi, ola o'ziga xos badiiy ifoda «til»iga ega bolib, maxsus ishlab chiqilgan va tanlab olingan tovushlar ana shu «til»ning manbaidir.

Albatta, musiqa shaxsni shakllantirishning, uning ijobiy fazilatlarining yo'nalishlarini oz-ozidan belgilab bermaydi. Tarbiyaviy tasirning eng muhim tomonlari musiqiy asarning g'oyaviy mazmuniga bogliqdir. Ana shu bilan musiqiy-estetik tarbiyaning vazifalari belgilanad.

Haqiqatan, maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan musiqa mashg'ulotlari badiiy va g'oyaviy mazmuni bilan bolalarni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalaydi. Bola qo'shiq aytishi orqali tabiat hodisalari, jonivorlar bilan tanishadi, milliy qadriyat, urf-odat va an'analarning mohiyatini anglab boradi. Yoshga qarab guruhga bo'lingan tarbiyalanuvchilarga imkoniyatini hisobga olgan holda musiqiy bilim beriladi. Uzluksiz mashg'ulotlar davomida bola tovush xossalarini biladi, ularni uzun-qisqa, past-baland, cho'zib, uzib-uzib kuylashni o'rganadi. Shuningdek, bola musiqa ohangiga qarab shaxdam, sekin, yengil va tez yurish harakatlarini bilib oladi. Bunday tartibdagi mashg'ulot bolaning nutq madaniyati, dunyoqarashi, aqliy tafakkuri va his qilish imkoniyatini shakllantiradi. Mashg'ulot tarbiyachisi bolaga o'zbek musiqa merosi, folklor, xalq kuy va qo'shiqlarini kuylash, raqsga tushish, musiqa asboblarining ko'rinishi va ijro etilishini yoshiga qarab belgilaydi va o'rgatadi. Lirik, mungli va sho'x raqs harakatlarini bajarish bolada havas va shaxdam yurish xislatlarini shakllantiradi. Bolalarning raqs harakatlariga vals, marsh, polka, vazmin, birga sakrash, o'ng-chap oyoqda maroq va viqor bilan yurish kiradi. Bola dutor, shaqildoq, qayroq, nog'ora, doira va boshqa musiqa asboblarini bilishi uning musiqiy bilim va ijro mahoratini oshiradi. Musiqaning nozik sirlari, jozibali jarangi, jo'shqin va sokin eshitilishi, ritm tuzuklari orqali chiroyli harakatlar birligi bolaning ichki hissiyotini boyitadi.

San'at insonparvarlik va odamiylik hamkorligi ruhida uning hissiyotini o'stirishda yordam berib, ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Hozirgi zamon yoshlariga estetik idroklarini tarbiyalash borasida g'amxo'rlik qilar ekanmiz, san'at bilan muomala qilishdan hosil bo'ladigan his-hayajondan uni o'z hayoti va faoliyatida foydalana olishga o'rgatishimiz kerak. Shu sababli estetik tarbiya tarmog'ining ajralmas qismi sanaladi. Bolalarda kichik yoshlik chog'idan idrok etish, his etish, turmush va san'atdagi go'zallikni tushunish ishtiyoqi tarbiyalanadi va bu kabi go'zallikni yaratishga intilish kuchayadi. Bolaning badiiy faoliyatga bo'lgan qiziqishi ortadi. Unda badiiy-ijodkorlik qobiliyati rivojlanadi. Musiqiy-estetik tarbiya demokratik jamiyat kishisini garmonik tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ulkan ishning tarkibiy qismiga aylanmog'i kerak. Bolalar bilan musiqali ish olib borish ayniqsa katta ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kun talabi maktabgacha ta'lim muassasalari oldiga musiqiy-estetik tarbiya berish borasida aniq vazifalarni qo'yadi:

- bolalarni tabiat go‘zalliklarini, badiiy asarlarni idrok etish;
- estetik did va hissiyotni shakllantirish;
- hayotda go‘zallik tushunchasini to‘liqligicha anglashni o‘rgatish;
- bolalarga badiiy ijodkorlikni shakllantirish;
- bolalarda go‘zallikni o‘z hayotlariga, o‘z faoliyatlariga olib kirishni o‘rgatish va hokazo.

Uzluksiz ta‘lim tizimida maktabgacha ta‘lim muhim o‘rin egallaydi. Hozirgi kunda maktabgacha ta‘lim muassasalarining ahamiyati uzluksiz ta‘limning oldingi bosqichi sifatida muhim rol o‘ynamoqda. Shuning uchun har bir fanning alohida o‘qitilish ahamiyati oshib bormoqda. Maktabgacha ta‘lim muassasalaridagi har bir fanning asosiy vazifasi bolalarni fikrlash va o‘ylashga o‘rgatishdir.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. "Maktabgacha ta'limda musiqiy tarbiya metodikasi" fanidan ma'ruza matni. Termiz., 2018-yil
2. Mavlonova R, Abdurahimova R. "Pedagogik mahorat". Fan va texnologiya nashriyoti. Toshkent, 2009-yil.
- "Maktabgacha ta'limda musiqiy tarbiya metodikasi" fanidan ma'ruza matni. Termiz., 2018-yil. 14-bet
- 2 "Maktabgacha ta'limda musiqiy tarbiya metodikasi" fanidan ma'ruza matni. Termiz., 2018-yil. 18-bet

